

فصل پنجم در ذکر اصولها که در کتب موسیقی بنام ایقاع مذکور میشود.

انجام : از عمر و جان سلطنت تازهور صاحب الامر... بهره مند گرداناد. والسلام. و دایره ای که موصوف باین ساز هست اینست که نمودیم... و قدر علم بداننده چه قدر بایست بکار برد والله اعلم.

آغاز نسخه ملك : وبعد این مختصریست در علم موسیقی و مبنی است بر يك مقدمه و پنج فصل و يك خاتمه.

انجام نسخه ملك : و حقیر شصت سال ریاضت کشید تا اینها را دانسته و بیان نمود.

نسخه ها :

۱- کتابخانه سنا : ش ۲۲۴۲/۳ (نشریه ۲ : ۲۳۶ - فهرست فیلمها ص ۶۲۸ ش ۱۲۸۰) که در آغاز آن (نه دیباچه) به میرصدرالدین محمد نسبت داده شده است.

۲- کتابخانه ملی : ملك ش ۴۹۴/۶ (فهرست مجموعه ها ص ۴۶ - فیلم ش ۳۰۱۱ دانشگاه ص ۷۸۱ فهرست) با قمارنامه محمد امین میرزا.

۳- بادلیان : ش ۸ وینفلد ش ۲۸۲۷/۲ (فهرست فیلمها ۱ : ۵۷۰ ش ۱۱۵۰).

در پایان آن آمده که، تصنیف میرصدرالدین محمد است و مورخ ۱۰۰۸/۱ ع ۶

و بنام سلطان حسین میرزا. سانی و مطافات فرنگی

پس از این فهرست دوازده مقام است و بیست و چهار شعبه به نظم فارسی در دو بند، دومی پرورش معما در نیم صفحه. در فهرست بستون (۳: ۸۲) گمان برده شده که این رساله از صدرالدین محمد دشتکی است و بنام سلطان حسین بای قرا و نباید درست باشد.

۳۸- راگهای هندی: ترجمه ایست از کتابی به سنگریت در موسیقی

هندی، تألیف «نايك بخشاوا» (Naik Bakhshawa) گوالیاری بنام «هزار دهرپد» (Hazar Dhurupad)، مؤلف از درباریان راجه «مان سینگه» (Man Singh) در گذشته حدود سال ۹۲۴ بوده و زمیندار شهر کالینجار بهادرشاه گجرات (۹۳۲-۹۴۳)، پس از آنکه سکندر لودی (۸۹۴-۹۲۳) گوالیار را گرفته بوده است.

این کتاب به فرمان شاه جهان پادشاه (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸) ترجمه شده است .

آغاز : چون نفوس مقدسه بخرد نهاد را میل به لذات روحانی بیشتر و ادارک سرور از اموری که مستلزم . . . . . و از آنجا که در این عشرت نامه تصانیف «نایک بخشو، هزار دهرپد» نگارش یافته و به هندی تصانیف را «هزار اسهنسر» میگویند و لذات را «رس» می نامند و این مجموعه بهجت فزای لذت انگیز مشتمل بود بر هردو معنی به «سهنسر رس» موسوم گردید. «هزار دهرپد» چهار «راگ» و چهل و شش «راگنی».

نسخه ها :

۱- دیوان هند : ۲۰۱۵ مورخ رمضان ۱۰۶۶؛

۲- دیوان هند : ۲۰۱۶؛

۳- بادلیان : ۱۸۴۶ مورخ ۱۵ صفر ۱۰۷۸ نوشته محمد امین اکبر- آبادی در شاه جهان آباد برای شاه قیادین عبدالجلیل حارثی بدخشی دیانت خان و نسخه از آن میرزا محمد رستم معتمدخان پسر او بوده است .

۳۹- تحفة الهند: میرزا محمدجان بن فخرالدین محمد که به درخواست کوکلتاش خان آنرا در موسیقی هندی و هنرهای زیبای دیگر و قیافه شناسی و جزاینها برای آموختن محمد معزالدین جهاندارشاه پسر اورنگ زیب گویا، بسال ۱۰۷۱ یا ۱۰۷۶، در يك مقدمه و هفت باب ساخته است .

مقدمه در بیان مصطلحات حروف تهجیه هندیه و علم خط و ذکر اشکال حروف مذکوره از مفردات و مرکبات و بعضی قواعد کلیه «بهاکها» (Bhasa) مشتمل بر چهار فصل؛

باب ۱ در علم پنکال Pingal یعنی علم عروض اهل هند مشتمل بر سه فصل .

باب ۲ در علم تک Tuk یعنی علم قوافی اهل هند مشتمل بر دو فصل.

باب ۳ در علم النکار Alankāra یعنی علم بدیع و بیان اهل هند مشتمل بر دو فصل .

باب ۴ در علم سینگارس Sringārasا یعنی عاشقی و معشوقی و بیان

احوال عاشق و معشوق مشتمل بر دو فصل .

باب ۵ در علم سنگیت Sangita یعنی علم موسیقی اهل هند و غیره
مشمول برده فصل.

باب ۶ در علم كوك Kok یعنی معرفت اقسام زن و مرد و صحبت
داشتن و مباشرت کردن با زنان بر پنج فصل.

باب ۷ در علم سامدريك Samudrika یعنی علم قیافه که علامات
خیر و شر در انسان از آن معلوم شود مشتمل بر دو فصل.

خاتمه در ذکر لغات و مصطلحات و کنایات اهل هند به ترتیب تهجی
که حروف نخستین باب و حرف دوم فصل است.

آغاز: الحمد لله ... اما بعد چنین گوید مست باده هذیان بی حد میرزا
محمد.

انجام: اینها بهر آری مفتوحه و نون منونه و بای موحدۀ ثقیله ممدوده
و آن زنی بود جمیله و هم آشوبه فتح همزه.

نسخه‌ها:

۱- دیوان هند: ش ۲۰۱۱ مورخ ۱۱۹۴ و ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ و
۲۰۱۴.

۲- بادلیان: ش ۱۷۶۳.

۳- برلین: ش ۱/۳۴ و ۱۰۷۳ و ۱۰۷۴ و ۱۰۷۵ و ۳۸ و ۱۰۱۹ و ۸۳
و ۱۰۲۰ فهرست برج.

۴- کالج شاهی کیمبریج: ش ۲۱۷.

۴۰- مصباح السرور یا مفتاح السرور: حسن بن خواجه طاهر بن خواجه
محمد قاضی پرگنه آنتور سرکار دولت آباد صوبه شاه اورنگ آباد که در زمان
اورنگ زیب بسال ۱۰۷۴ در چهار باب در موسیقی ساخته است.

۱- در بنیاد راگ Raga دانستن و آواز و ساز و سرود و مورچهنا
Murcchana و سرت Sruti و گرام Grama و غیره.

۲- دانستن راگ و زنان و پسران و اب راگ Upraga و صورت و
پوشاک و وقت و غیره.

۳- دانستن سده سیکزن یا سنگیرن Sudda Saranga و سالنگ
Saranga و غیره.

۴- بنیاد پکهارچ و دانستن ساز و وقت و ترتیب رقص و غیره .

چنین است نام برخی از بخشهای آن :

۱- سنگیت رتناکر Sangita Ratnakara

۲- روپ رتناکر Rupa Ratnakara

۳- سنگیت بکرنند Sangita Vatnakara

۴- بهرت سنگیت Bharata Sangia

آغاز : سپاس بی حد و ستایش بی عد مرخالقی را سزد که نغمه پردازان

قدرت .....

نسخه ها :

۱- بنگال : (ایوانف ۱: ۷۵۳ ش ۱۶۲۹).

۲- برلین : ش ۲/۳۴ ص ۸۴ فهرست پرچ .

۳- راک درپن Raga Darpan ، (یا آینه راکها) در موسیقی

هندی است بزبان سنگریت و نام دیگر آن «راگ وی بوده» Raga Vibodha

یا (پوتهی) است .

اصل و متن آن را، که «مانکتوهل (Muncuttuhul)» هم خوانده میشود،

«اگرنته» هندی بدستور «مان سینگه» (Man Singh) راجه گوالیار ساخته

است و نایک بهنوونایک بخشو و نایک پندوی که از سرزمین تلنگ برای غسل

و شست و شوی کور کھیت آمده بود و محمود و لوهنگ باو کمک کرده و از کتابهای

«بهرت سنگیت» و «سنگیت درپن» و «رتن آکر» هم در نگارش این دفتر بهره

برده بودند .

فقیر الله فقیر سیف خان آن را بسال ۱۰۷۳ بدست آورده و در ۱۰۷۶ از

هندی به فارسی برگردانده و ده باب در آن گذارده است :

۱- در سبب تألیف .

۲- در دانستن راکها .

۳- در تعیین هر موسم که در آن موسم کدام راک و راکنی خوانند و

حرفهایی که منع کرده اند که در اول تصنیف نیاید .

۴- در دانستن «سر»ها و تصنیفهایی که در نغمه می بندند .

۵- در دانستن سازها و نایک و نایکه و سکھی .

۶- در دانستن عیوب گوینده .

- ۷- در شناختن آوازاها و رویت حنجره‌ها .
 ۸- در دانستن استادکامل .
 ۹- در دانستن برنده وفایده برنده نمودن .
 ۱۰- در بیان گوینده‌ها و سازنده‌ها که در زمان ما بودند و هستند .
 آغاز : حمد و سپاس بی‌قیاس مرآفریدگار را که از حمد و سپاس بیرون
 است و نعمت و محمدمت مریغمبری را شاید .
 انجام : والسلام علی من اتبع الهدی در ۱۰۷۶ وقتی که از پیشگاه خلافت
 به خدمت صوبه‌داری کشمیر جنت نظیر قیام داشت صورت اتمام یافت به عنایت
 حضرت جل و اعلی .

نسخه‌ها :

- ۱- دانشگاه تهران : ۸۰۱۸ از سده ۱۳ و ۱۴ .
 ۲- بادلیان : ۱۸۴۷ مورخ ۱۲۰۰ .
 ۳- دیوان هند : ۲۰۱۷ مورخ ج ۱۱۹۶/۲ .
 ۴- بهار : ۲۳۵/۲ (۱:۱۸۶) .
 ۴۲- رساله علم موسیقی پرورش هندی گویا ترجمه فارسی اثر
 سنسکریت «سنگیت درپن» Sangit Darpan (ش ۱۸۴۷ بادلیان) یا ترجمه
 «آینه ملودی» است . بی‌دیباچه است .
 آغاز : بدانکه علم موسیقی علمی است درغایت لطافت . هرطبعی آنرا
 محیط نتواند شد و هر دلی آنرا مدرک نتواند گشت زیرا که کسب علم موسیقی
 ممکن نشود مگر به طبع سلیم .
 نسخه : بادلیان : ش ۱۸۵۲ بی‌تاریخ .
 ۴۳- اصول النغمات الأصفیة : غلام‌رضابن محمد پناه که برای وزیر
 آصف در موسیقی هندی ساخته و درباره او در آن آمده است :
 به آصف لقب آن سلیمان سریر
 به معنی است شاه و به صورت وزیر
 درش اصل و هر یک در چند فصل ، با فهرست آنها در آغاز .
 آغاز : نحمد و نصلی و نسلم . وجدانگیز ترنمی که نور آن سینه ریشان
 محبت را به تملک خواباند .

نسخه‌ها :

- ۱- بهار هند : ش ۲۳۵/۱ (۱:۱۸۶ فهرست) و ۲۳۶/۳ (۱:۱۸۷) .

۲- دیوان هند : ش ۲۰۲۳ دارای نخستین فصل آن .
۴۴- ترجمه «پری جتکا» (Parijataka) از میرزا روشن ضمیر که
فارسی در زمان اورنگ زیب عالم گیر ساخته است .
اصل در رقص و موسیقی هندی است بزبان سنسکریت. (یادداشت آقای
شهریار نقوی) .

۴۵ تا ۴۸- مجموعه موسیقی هندی - دیوان هند : ش ۲۰۳۳ .
دومی آن در دیهی نزدیک شاه جهان آبادی از روی نسخه کتابخانه میان محمد
زاهد حکیم نوشته شده است. دارای :

۱- الهام الطرب در موسیقی هندی .
آغاز : بعد نوای حمد جزیل و پس از صدای قوال تنای منعم جمیل
که کبوتر جان را....

۲- منفعة الطالبین در چهار باب :
۱- در شش راگ و سی و شش راگنیا .
۲- در بیان راگ و راگنیهای که مخصوص اند علی الترتیب .
۳- در تفصیل راگ و راگنیا .
۴- در بیان اختلاط راگ و راگنیا .
۳- پاره ای از راگها و راگنیا به نظم هندی که نخستین راگ مالا به
زبان هندی است.

۴- فهرست نامهای راگها و راگنیا به نظم فارسی با فهرستی به نثر.

۴۹- رساله راگمالا Ragmala از نها کرداس، در محرم ۱۱۸۸ .
آغاز : در بیان راگ و راگنیهای نغمات و مقامات اهل هند .

نسخه : دیوان هند : ۲۰۱۸ مورخ ۱۱۹۳/۲۴۲۵ .

۵۰- بندی در موسیقی - با عنوانهای :

.....
باب چهارم در نواختن هر کدام از راگها و راگنیا در طنبور.
باب پنجم در علم سنگیت یعنی علم موسیقی و آن مشتمل است برده

فصل .

نسخه : بهار هند ش ۲۳۷ (۱ : ۱۸۷ فهرست) .
۵۱- رساله در راگها و راگنیا : بزبان ریخته و پنجابی و فارسی که

با عنوان «در راگ بهیدون» آغاز میشود و در پایان «قول در رامکلی راگنی» دارد.

۵۲- رساله در راگها و راگنیاها : بزبان ریخته و فارسی. با عنوان «راگهای هند» در آغاز نسخه.

نسخه : دیوان هند : ۲۰۲۰.

۵۳- رساله موسیقی : دربارهٔ راگها و راگنیاها هند .
آغاز : بدانکه در ولایت ایران و غیره شش آواز علم موسیقی را شش نام مقرر کرده اند .

نسخه : بهار : ش ۲/۲۳۶ (۱:۱۸۷) .

۵۴- کنزالموسیقی : در راگها و راگنیاها و دهره‌های بزبان هندی، با «دیباچه نوباوه گلشن‌چنان» و شعرهای فارسی بنام معززخان .

آغاز : آغاز صدای ستایش محمود بنام نغمه سرای کن ....

نسخه : دیوان هند : ۲۰۲۱.

۵۵- سرودهای هندی : توژی، پورپ و رام کلی، کاموژ، سریراکه، ساموژی، کاپائیتی، آسا، بلالول و صبحی، منمل و ران، کیژارد (مرثیت امام حسین).

آغاز : پرتو و پنوهجو چرجی جالازی ....

انجام : امید ارواح بی‌پسندی‌پنی.

ملك : ۶۳۹۲، نستعلیق سده ۱۳ در ۱۶۲ برگ.

۵۶- دستورالنغم : در چهار باب دربارهٔ طنبور زنی:

۱- در ذکر «سره» (Svara) و مقام سرها و غیر آن.

۲- در ذکر «راگها و راگنیاها» (Ragini) و امثله آن.

۳- در صورت تهاتر راگها و راگنیاها در طنبور.

۴- در نواختن هر کدام از راگها و راگنیاها در طنبور.

آغاز : به جمیع دستور و اصطلاح طنبور برنگار تا ما نیز بیاموزیم.

نسخه : برلین : ش ۳/۳۴ ص ۸۴ فهرست پرچ.

۵۷- مجموعه آوازاها (Songs) بروش هندی با حروف.

مجلد یکم در اصول خفیف :

در اصول عمل .

در اصول اوسط .
 در اصول ضرب .
 در اصول چار ضرب .
 در اصول ضرب الفتح و محجل .
 مجلد دوم در اصل رمل و غیره :

الموشح الکلی جامع الجمیع الالحن مرتب علی بیوت خمسہ - ساخته
 خواجه رومی .
 در اصول ثقیل .

نسخه : بادلیان : ۱۸۵۱، گویا از دویست یا سیصد سال پیش.

۵۸- انیس الارواح : میرزا ابراهیم بن کاشف الدین محمد یزدی ،
 بنام شاه عباس صفوی، دریک مطلع و سه مقصد و یک خاتمه با آوردن اصطلاحات
 موسیقی در دیباچه بروش براعت و استهلال.

دو نسخه از آن در دست است که تنها دیباچه است. آقای گلچین معانی
 آن را از روی نسخه مجلس در مجله ادبیات مشهد س ۴ ش ۴ با شرح لغات
 آن با سفارش نامه میرسید شریف برای حافظ ادوار چاپ کرده است . نسخه
 منسوب به خود کاشف الدین در لنینگراد هم شاید همین کتاب باشد (C 692).

۱- نسخه ها : سپه : ش ۱/۷۴۹۳، تنها دیباچه است، در برگ ۳۶ پ،
 از سده ۱۱ (۲۱۷:۳).

۲- مجلس : سفینه ش ۲۹۵ نوشته محمدرضا در ۱۰۷۲.

۵۹- شجره دانش : نظام الدین احمد گیلانی دکنی از درباریان قطب
 شاه و پزشک آنها. و در گذشته بسال ۱۰۵۹، در آن یکصد و دو ساله باید
 باشد و فهرست آنها از خود اوست. در دانشگاه تهران سیزده رساله اوست که
 گویا با این کتاب مربوط باشد (ش ۳۲۲۳).

یکی از رساله های آن در علم موسیقی و کیفیت اصل و فروع آن
 است.

نسخه : آصفیه : ش ۳۹ مورخ ۱۰۵۵ تا پیش از ۱۰۵۹ (۲: ۴۷۸).

۶۰- مجموعه یک رساله و یک بند در موسیقی در کتابخانه دیوان هند
 (۳۷۱:۱ ش ۷۱۴/۵) دارای :

۱- در علم موسیقی که گزیده ایست از مفتاح السرور قاضی حسین بسال

۱۰۸۴ در موسیقی هندی (فهرست پرچ ص ۸۴).
۲- بندی در موسیقی بدینگونه : «بدانکه موسیقی تألیف است و وضع حکماء است و نهاد آن روح است...»

۶۱- رساله در موسیقی : در پانزده فصل و یک خاتمه و پرده‌ها در آن بترتیب اقلیمها بخش شده است :

- ۱- در تقسیم دستانها و تعریف ابعاد .
  - ۲- در معرفت مبادی موسیقی.
  - ۳- در بیان پرده‌ها .
  - ۴- در آوازه‌ها که آن را شعبه خوانند.
  - ۵- در آنچه پرده‌ها را به بروج نسبت کرده‌اند.
  - ۶- در منسوبات پرده‌ها با کواکب سبعة.
  - ۷- در استخراج پرده‌ها .
  - ۸- در معرفت ایقاع اصول .
  - ۹- در آنکه هر شخصی چه ضرب باید .
  - ۱۰- در آنکه پرده‌ها را زیادکنی و نرم‌گیری چه سود.
  - ۱۱- در معرفت سازها .
  - ۱۲- در نواختن پرده‌ها .
  - ۱۳- در آنکه نزد هر قوم کدام پرده مناسب باشد.
  - ۱۴- در نسبت پرده‌ها با فصول اربعه .
  - ۱۵- در نسبت پرده‌ها با اقلیم سبعة.
- خاتمه در تأثیر نغمات .

آغاز : بسمله . سبب تألیف این کتاب آن بود که جماعتی از اصحاب فقیر را التماس کردند تا در علم موسیقی رساله‌ای تألیف نموده شود بنا بر ملتس ایشان این رساله را تألیف نمودیم امید که به نظر ایشان مقبول گردد و این مبنی است بر پانزده فصل و خاتمه .

انجام : بیتی گویند که نفوس را حزن بخشد و آنچه مناسب پرده فرح باشد شعری گویند که مناسب آن باشد و آنچه مناسب پرده حزن باشد شعری گویند که مناسب باشد و به خلاف یکدیگر گویند .

نسخه‌ها :

۱- مجلس : ش ۵/۵۱۸۰ (۱۵ : ۳۴۴).

۲- سپهسالار : ۲۹۱۱/۲۸ (۵: ۶۸۷ ص ۱۰۴-۱۰۶ نوشته دراجمیر در ۱۰۹۳).

۶۲- رساله در علم موسیقی به نثر فارسی :

.....

باب دوم در بیان دانستن بیست و چهار شعبه.

باب سوم در بیان شش آواز.

باب چهارم در بیان هنده بحر از قول خواجه عبدالقادر مراغه‌ای .

باب پنجم در نسبت دوازده مقام .

باب ششم هر مقام را از کدام حیوان برداشته‌اند .

باب هفتم در آداب سازنده و اهل این فن و حسن سلوک.

آغاز افتاده :

... حجاز و بوسلیک و رهاوی

که دارم یاد از تقریر راوی

انجام : سم طوس ، کنگره ، سازهای ناقص‌اند .

نسخه : ملك : ۴۴/۴۷۱۹ مورخ ۱۲۳۰ گک ۱۶۴-۱۷۶.

۶۳- رساله موسیقی در شانزده فصل :

۱- در تعریف علم موسیقی .

۲- در قانون پرده‌ها .

۳- در وضع شعبه‌ها و اسامی آن .

۴- در مناسبت بروج دوازده گانه .

۵- در نسبت کو(؟) و پرده‌ها .

۶- در مزاج پرده‌ها .

۷- در استخراج پرده‌ها در ۱۴ باب .

۸- در معرفت سازها .

۹- در اینکه سه پرده را چه وقت باید خواند .

۱۰- باید زننده و گوینده عطارصفت باشد .

۱۱- در شرایط زننده .

آغاز : حمد و سپاس بی قیاس خدای را عزوجل که بنی آدم را به قدرت کیاست آن داد که استخراج پرده‌های مختلف . . . اما بعد چون بعضی از عزیزان طالب علم موسیقی بودند و ازین ضعیف در هر وقت و در هر ایام

سئوال می کردند . . . . ازین فقیر التماس نمودند که در این باب رساله‌ای بنویس .

انجام : زرافشان صغیر، فاخته کبیر، ضرب‌القدیم (تم‌الرساله).

نسخه : ملک : ۳۳۲۶/۴ گ ۱۱۳-۱۱۶، مورخ ۱۲۳۸ .

۶۴- رساله موسیقی در شانزده فصل، که هفتم آن در چهارده باب

است .

آغاز : این مختصری است در علم موسیقی از جهت ملتسم بعضی عزیز. شانزده فصل ترکیب کرده شد تا مرطالبان این صنعت را حظی وافر باشد .

... فصل اول در شرح موسیقی ... فصل دوم قانون پرده‌ها و شعبه‌ها ...

فصل سوم نوروز و مبرقع ... فصل پنزدهم پرده راست ... فصل شانزدهم اوقات زندگی و خوانندگی .

انجام : ضرب‌القدیم فرع : والله اعلم بالصواب .

نسخه : ملک : ۸۹۳/۱ نستعلیق سده ۱۱ .

۶۵- رساله موسیقی : در یک مقدمه و هفده باب یا فصل. در پایان

نسخه دانشگاه، عمل، قول یا آهنگهای بسیاری از موسیقی‌دانهای مشهور آمده است. فهرست بابها و فصلهای آن آنچنانکه در دیباچه نسخه سپهسالار آمده است :

- ۱- در مبادی این علم .
- ۲- در تقسیم دستاها و تعریف ابغاد.
- ۳- در بیان پرده‌ها.
- ۴- در بیان آوازهای ششگانه.
- ۵- نسبت پرده‌ها به روح.
- ۶- در منسوبات پرده‌ها به کواکب .
- ۷- در معرفت پرده‌ها .
- ۸- در معرفت ایقاع اصول .
- ۹- باید دانستن که در پیش هر کسی کدام پرده را باید به واجب .
- ۱۰- در آنکه هر پرده را زیادت تیزکنی و نرم سازی چه حاصل شود.
- ۱۱- در تعریف سازها .
- ۱۲- در معرفت نواختن سازها که مناسب وقت باید .

- ۱۳- در معرفت آنکه هر قومی را کدام پرده باید به واجب.
- ۱۴- در دانستن آنکه در شبانه روزی در هر وقت کدام پرده باید به واجب .
- ۱۵- نسبت پرده‌ها به اقالیم .
- ۱۶- در معرفت تأثیر نعمات در طباع .
- ۱۷- در معرفت سماع و آنچه بدو منسوب باشد .
- فهرست مطالب آنچه‌انکه در متن نسخه سپهسالار آمده است :
- ۱- در مبادی این علم .
- ۲- در تقسیم دستانها و تعریف ابعاد .
- ۳- در بیان پرده‌ها .
- ۴- در بیان آوازهای ششگانه .
- ۵- در معرفت آنکه ابریشم چند است .
- ۶- در دانستن نسبت پرده به روح .
- ۷- در منسوبات پرده به کواکب .
- ۸- در استخراج پرده‌ها .
- ۹- شش گونه دارالضروب .
- ۱۰- پیش هر کسی چه ضرب باید زد .
- ۱۱- در آنکه هر پرده را زیادت تیزکتنی و نرم سازی چه حاصل شود .
- ۱۲- بدانکه جمله سازها عود است .
- ۱۳- در معرفت نواختن پرده‌ها .
- ۱۴- در معرفت آنکه پیش هر قومی کدام پرده باید به واجب .
- ۱۵- در آنکه از ایام هفته و هر روز کدام باید نواخت .
- ۱۶- نسبت پرده‌ها به اقالیم .
- ۱۷- در معرفت سماع در هفت قسم :
- ۱- در تعریف حواس خمسسه .
- ۲- تعریف سماع .
- ۳- آداب سماع .
- ۴- احکام و حقیقت سماع .
- ۵- در وجد و مراتب آن .
- ۶- در رقص .
- ۷- در حرفه .

فهرست فصل‌ها در دیباچه نسخه دانشگاه و متن آن :

- مقدمه در مبادی علم موسیقی .
- ۱- در تقسیم دستاها و تعریف ابعاد.
  - ۲- در بیان پرده‌ها .
  - ۳- در بیان آوازاها .
  - ۴- در آنکه ابریشم چند بانگ است.
  - ۵- در بیان آنکه پرده‌ها را با بروج نسبت داده‌اند به قول متقدمان و متأخران .
  - ۶- در منسوبیات پرده‌ها با کواکب سبعة .
  - ۷- در معرفت استخراج پرده‌ها .
  - ۸- در ادوارها .
  - ۹- در آنکه پیش هر شخصی چه ضرب باید زدن.
  - ۱۰- در آنکه هر پرده که زیادت کنی و نرم کنی چه شود آن پرده .
  - ۱۱- در آنکه ما در جمله سازها چه (...ام جمله سازها عود است) .
  - ۱۲- در معرفت نواختن پرده‌ها که مناسب وقت باشد .
  - ۱۳- در بیان آنکه در نزد هر قومی کدام پرده مناسب است.
  - ۱۴- در شبانه روزی از هفته‌ها کدام پرده مناسب است .
  - ۱۵- در نسبت پرده‌ها به اقالیم سبعة .
  - ۱۶- در تأثیر نعمات در طبایع .
  - ۱۷- در معرفت سماع و آنچه بدان منسوب باشد .
و این مبنی است بر هفت قسم :
  - ۱- تعریف حواس خمسة .
  - ۲- در تعریف سماع (متسمع، مسمع، سامع) .
  - ۳- در آداب سماع (زمان ، مکان ، اخوان) .
  - ۴- در احکام و حقیقت سماع .
  - ۵- در وجد وجود و مراتب آن .
  - ۶- در رقص که به مذهب [امام] اعظم مباح است.
  - ۷- در خرقة (درویشان و اهل دلان) .

خاتمه - در اینکه ادريس موسیقی علمی و عملی را آشکار کرد و همه انبیا این علم را نیکو دانسته و پیغمبر ما و اکثر اولیاء این علم را درغایت

کمال دانسته‌اند و دارندگان روحانیت و طبع سلیم آنرا نیکو میدانند و بیشتر مردم و پادشاهان و دارندگان لطف طبع و استعداد آنرا می‌پسندند و باید که علماء و خطباء و حفاظ آنرا بورزند و بدان پردازند و به فرزندان بیاموزند.

آغاز نسخه سپهسالار : بسمله. حمد و ثنا و درود و سپاس مر خداوندی را که آدمی را از جمله مخلوقات برگزید ... و نعمات طیبه بلند بلبل زبان را در مجمع انس و در پرده عشاق گردانید ... اما بعد بر ضمیر انور ارباب دانش مخفی نماند که علم موسیقی علمی است به غایت شریف و دقیق و روحانی و استادان این فن کتب مطول تصنیف کرده‌اند اگر چه علم حال به قال در نمی‌آید بهر حال مختصری از برای طالبان این فن ترتیب داده شده این رساله مبنی بر مقدمه و هفده فصل و خاتمه.

آغاز نسخه دانشگاه: حمد و ثنا و درود و سپاس مر خداوندی را که خلق را از عدم به وجود آورد... بدانکه در بیان کتاب اعلام می‌رود که علم موسیقی علمی است بی‌نهایت و کیفیتی است به طبع و روحانیت تعلق دارد و استادان این فن کتابهای مبسوط درین علم تصنیف کرده‌اند و نوشته‌اند اگر چه این علم در قلم نمی‌آید اما مختصری مفید درین رساله ذکر میشود... مشتمل است بر هفده فصل و مقدمه.

انجام نسخه سپهسالار : همچنانکه جمع صحابه عمل می‌نمایند معاویه علیه‌اللعنة ساکت شد والحمد لله الذی هدانا علی سوا الطریق .

انجام نسخه دانشگاه : تا اثرها و نتیجه‌هایی مشاهده کند والله اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب (سنه ۱۲۷۳). *طاعات فریگی*

نسخه‌ها :

۱- دانشگاه : ۱۹۷۴ مورخ ۱۲۷۳ (۹ : ۶-۵۷۵) [افسوس که در فهرست اشتباهی شد و از ص ۱۲ ص ۵۷۶ تا ص ۶ ص ۵۷۷ که در دنبال وصف نسخه ش ۱۹۷۶ آمده است مربوط است به شماره ۱۹۷۴ و دنبال ص ۹ ص ۵۷۵ باید قرار گیرد و چنین خوانده شود : در سلك عبارت کشید ...]

۲- سپهسالار : ۳۹۳۱/۱۰ (۵: ۶۸۷).

در نسخه ش ۱۹۷۴، دانشگاه، بندیست با عنوان «نوبت، قول، عمل»، با نسبت هریک از اینها یکی از موسیقی دانان ایرانی مانند خواجده عبدالقادر و سلطان احمد و محمد لالاوسید محمد و استاد نور و سید قطب‌الدین و استاد علی

